

NAPLÓ

(1937, Páris – Weisser Hirsch – Berlin)

2. rész

Páris tele van. A hotelekben napokkal előbbre kell szobát rendelni – az utcák tömve – a Champs Elysée nappal-éjjel tündéri látvány. A „Chef d’ Oeuvres des beaux Arts”⁵⁸ kiállítás pedig csudálatos. A franciában igen harmonikusan vannak meg kitűnő kvalitások, mint ahogy országuk is mindent felölelő zárt egész. Évtizedek óta hallom, hogy dekadens nemzet, de sem háborúban, sem békében nem ezt látom. Persze baj van ott is, de mint a macskák – mindig talpra esnek. A Front Populaire sokat rontott. De Franciaországban van mit rontani, és még igen sok jó marad. A francia vidék, a kis városok és faluk nyomorult képet adnak. Schweizből odamenet, Belgium és Németországon át vissza megállapítottam, mint már annyiszor – hogy nem kell határvizsgálat ahhoz, hogy tudja az ember, mikor lép át ide és oda. Az egészségesen szépen épített nagy schweizi, belga és német falusi házak után a francia falvak házai valóságos ólak. Piszok, rendetlenség és kihalt vidékek. A francia nem szereti a falut – a faluját sem; és a szociális vonatkozásban való visszamaradottságuk más területeken is megvan. Ott pl. a társadalombiztosítás és sok más szociális, máshol régen meglévő intézmény alig, hogy elkezdődött. A francia politika szavalt – a politikusok loptak –, és a nagy népfenség mellett a néppel a kutyta sem törődött. Most persze ezt Blumék jól kihasználták, és túllőve a célon sok olyat hamarkodtak el, amitől Chautempsnek⁵⁹ fáj most a feje. A francia politikai meggyőződését ugyan – talán ez a francia szív dolga – mindig a baloldalon viseli, de a pénztárcája mindig a jobboldali zsebében van. Blumé is, aki milliomos, de a többié is. Most meg kell fizetni sok mindent. A baloldali jelszavakat, az elmulasztott szociális intézkedéseket, mindent. Ez pedig fáj. Az ipar, kereskedelmi, gazdasági élet ordít – egy csomó gazdag ember házat vett minden eshetőségre Schweizban. Bonnet⁶⁰ pedig, a pénzügyminiszter, aki egyébként népszövetségi ember volt s kívül Paulucciéknél⁶¹ Rómában találkoztam egy ebédn, most töri a fejét, és ezer a baja. Akkor népszövetségi

⁵⁸ Képzőművészeti mesterművek (fr.)

⁵⁹ Camille Chautemps (1885–1963) a Radikális Párt politikusa, államminiszterként tagja Blum népfrenthormányának, majd 1937 júniusa és 1938 márciusa között követi őt a kormány élén.

⁶⁰ Georges-Étienne Bonnet (1889–1973) a Radikális Párt egyik vezető alakja. Chautemps kormányának 1938 januárjáig a pénzügyminisztere, még ugyanebben az évben hat hónapig a külügyminisztériumot irányította.

⁶¹ Giacomo Paulucci de Calboli (1887–1961) olasz diplomata. Az 1920-as években a Mussolini-kormány külügyminisztériumának kabinetfőnöke. 1933-ban a Duce megbízta az Istituto Luce (Filmintézet) vezetésével. Két évvel később a Velencei Nemzetközi Filmfesztivál zsűrijének tagja. 1937-ben Mussolinival együtt nyitotta meg a Cinecittát.

magasságokból nézte más államok kínládását, érdekesen beszélve egy nagy, Kínát is felölelő utazásáról. Csinos legény volt, vidáman udvarolta végig az asszonyokat. Most biztosan nincsenek jó álmai. De mégis hiszem, hogy a franciák újra kimásznak. A francia józanság egyszer már megmentette a francot, illetve a gazdasági helyzetet, és most is meg fogja. Hiszen a pénzürtéket – ez ma már bizonyos – nemcsak az arany támasztja alá. Franciaországban van arany, de nincs, vagy nem volt bizalom – Németországban semmi arany nincs, csak bizalom – hol áll a franc, és hol áll a márka? Az új fedezeti mód, helyesebben arany+bizalom – ez az, ami ritka. A franciák aranyukhoz most keresik a bizalmat.

A francia, mint román nép elbíri a politikai korrupciót is, amit a germán nem bír el. Ez furcsán hangzik, de hiszem, hogy így van. Angol, német, svéd stb., de mi is, vezető politikusainktól karaktert is követelünk. – Olasz, francia, spanyol, szóval a román népek elsősorban ész, szellemet, tudást, fáradtatlan-ságot (sic!) nagyon – de a karakter nem oly fontos. Loucheur¹ betegre lopta, kereste magát közéleti működése alatt és sok több más is. Tudták – nem bán-ták. A németek már egy költségesebb estély után is ujjukon számolják, hogy Göring vagy Göbbels mit adott ki.

Mi az északiakhoz vagyunk közelebb. Ez lesz egyszer Eckhardt² tragiku-ma. Meg fog bukni azon, hogy jön egyszer a kérdés – kérem, ön miből él és miből csinál politikát? Nem is kell panamát csinálni, elég, ha erre nem tud felelni. A panamák kérdésében a magyar közvélemény érzékeny – viszont természetesnek tartja a basáskodást és eltűri. Kevés érzéke van ahhoz, hogy tárgyi szempontból bíráljon el ügyet vagy teljesítményt – főleg személyi kér-dések érdeklik, és természetesnek tartja azt is, hogy politikai vagy más címen protegált jó barát tárgyi feltétel nélkül is „elhelyezhető” legyen – a bevált el-lenfél vagy semleges pedig repül. – A közéleti, politikai gazdagodás hazája mégis Franciaország. Ez volt mindig a múltban is, legkiadósabban a nagy for-radalomban, mely állítólag tisztított. Barras³, Talleyrand és sok más dúsgaz-dag lett. Franciaországban a politika egy nagy darab kenyeret jelent – azontúl főleg jelszavakat. Kell, hogy a párt nevében benne legyen, hogy radikális és szocialista. Azt a szót kimondani, hogy „moderé”⁴ – lehetetlen, mert biztos bukás. Egy szélső jobboldali vidéki képviselő, vicomte is, gazdag is – a kerü-

¹ Louis Loucheur (1872–1931) konzervatív, majd radikális párti politikus. Az első világháború alatt ha-diipari miniszter, a párizsi békekonferencián Georges Clemenceau gazdasági tanácsadója. Az 1920-as években kereskedelmi, ipari, postaügyi, gazdasági miniszter, pénzügyminiszter több kormányban is.

² Eckhardt Tibor (1888–1972) az aradi és a szegedi ellenkormányok sajtóügyeinek irányítójaként tűnt föl. Ekkor került szoros elvbaráti viszonyba Bajcsy-Zsilinszkyvel, Gömbössel, valamint Kozmával. Az 1920-as években a Fajvédő Párthoz csatlakozott, 1930-ban pedig részt vett a Független Kiszgaz-dapárt megalakításában. Az ezt követő években mind a miniszterelnök Gömbössel, mind Kozmával megromlott viszonya. 1940-ben Teleki és Horthy megbízásából az Egyesült Államokba ment, ahol 1945 után a magyar emigráció vezéralakja lett.

³ Paul François Jean Nicolas Barras (1755–1829) vicomte részt vett a francia forradalomban, előbb szolgálta, majd elárulta a jakobinusokat. A direktórium időszakának legbefolyásosabb politikusa volt. Napóleon külföldre száműzte, ezért csak a restauráció idején tért vissza Franciaországba, ahol vidéki kastélyába visszavonulva fényes mulatságokat rendezett.

⁴ Mérsékelt (fr.)

lete is jó, azt mondta, hogy alig tudott valami elfogadható megjelölést kitálcálni arra, hogy pártállása mi. Végre kisütötte „radicalindépendant”⁵. Ez jó, mert radikális is, független is benne van, személyes értelmezése is jó, mert független a radicalesektől. Daladier⁶, a hadügyminiszter másfajta radikális, de érdeme, hogy azonnal elhelyezte a párisi hadtestparancsnokot valahová a gyarmatokra és saját cabinetchefjét tette helyére. Állítólag rövidesen megbízhatóbb parasztezredeket hoz Páris környékére.

A vendéglők tele vannak. Az ismertebbekben az ember, ha nem rendelt asztalt, kint üldögél, míg valaki nem fizetett. Pruniernél egy öreg kedves amerikai már este tízkor az asztalra mászva üvöltött, társaságának a székekre mászva kellett vele üvölni. Mint Párisban mindent, ezt is természetesnek találták.

A kiállításra több ezer amerikai volt frontharcos jött el. Mondhatom, undorítóak voltak, hangosak, lármások, közönségesek. Egyik este Khuen Sándor elvitt a „négerbárba”. Undorító volt. A remek figurájú néger férfikkal kiüregedett fehér banyák „flirtelnek” – ha ez flirt, de másként nem írhatom le. Hogy mindezt miért kell táncolva és mások előtt csinálni, azt nem értem. A néger leányok közt néhány igen érdekes, sőt szép arcú is akadt. Utána még egy helyen voltunk. Nagy hodályszerű terem, de miután az ott alkalmazott kétszáz hölgyön felül semmi nem volt, ami pedig a sajátjuk volt az csúnya volt – azonkívül pedig őrült amerikaiak és nagybajuszú vidéki franciák nagyon lelkesedtek, elmentünk. Kimenet közben Návay Bandi felnézett az emeletre. Gyanúnk beigazolódott. Ez egy rendes nagyüzemű Lupanaria⁷. Az emeleten cellák, de nem aszkétáknak. És nem is drága – 30 francs.

Párisban persze más dolgom is volt, mint a kiállítás és a már megírottak.

Egy francia filmvállalattal próbáltam megegyezni abban, hogy propagandafilmjeink olyan helyekre is eljussanak, ahol eddig lehetetlen volt. Meg is lehetne csinálni 18 helyen Párisban, Franciaországban és Belgiumban. Nem is lenne nehéz. Bizonyos, hogy nálunk a kormánynál, azaz a belügyben fog megíúsulni. A francia director november 15-re Pestre jön finalizálni. Minden vonatkozásban, de nála is megállapítottam, hogy ott divatba jöttünk. Maugras⁸ Kányának⁹ kultúregyezményt ajánlott, a városnak 1500 francia könyvet ajánlékozott. A luxemburgi állomás – mögötte Havas-tőke összeköttetést keres –, a

⁵ Független radikális (fr.)

⁶ Édouard Daladier (1884–1970), az 1920-as években a Radikális Párt elnöke, ezt követően nemzetvédelmi miniszter, többszörös miniszterelnök a Harmadik Köztársaság idején. Chautemps bukását követően ő alakít kormányt pár nappal az Anschluss előtt, 1938 márciusában.

⁷ Nyilvánosház (lat.)

⁸ François Gustave Gaston Maugras (1884–1965) diplomata. Az első világháború előtt attasé Berlinben, majd követségi titkár Washingtonban. Az 1920-as években általános konzuli feladatokat látott el Pekingben, Jeruzsálemben és Teheránban, majd Franciaország rendkívüli magyarországi követe 1934 és 1938 között.

⁹ Kánya Kálmán (1869–1945) diplomata, 1933. február és 1938. november között Magyarország külügyminisztere. Kozma nagyra becsülte intelligenciájáért és fölényes tudásáért. Mindvégig jó kapcsolatot ápolt vele.

Berlinben levitézlett nem aria Heilbronn¹⁰ ajánlja, hogy Luxemburggal felesben csináljunk Pesten egy „publicité” rádiót¹¹, mely szabadidejében magyar politikai híreket is adna. Sok jel mutatja, hogy a magyar baloldal németellenességét a francia politika olyannak ítéli, mely esetleg kihasználható. Sok francia pesti látogatásnak ez a nyitja. Legitimista¹², antinémet és demokratikus álláspontnak akarnának megnyerni. A monarchiát mind szeretné visszaállítani „egyensúlynak”. A régít visszavarázsolni már nem lehet – ma már egy osztrák–cseh–magyar kismonarchia is jó volna. Divatba jövetelünk nem öröm. Lehet, sőt valószínű, hogy nagy hatalmi versenyterületté válunk – ilyenkor gurul a pénz is, és fellángol a széthúzás, melyet idegen érdek szít.

Az elkövetkező évek nem lesznek könnyűek.

A magyar coloniát persze meglátogattam. Nem is olyan „persze” ez, mert nemigen törődnek velük. Csodálkoztam, milyen kivételes szerencsének ítélték meg látogatásomat.

A Maison de Hongrie, melyben az Association Hongroise de France¹³ éli életét, a pokolban kint van a Square de Vergeunesen.

Meglepett józan, szerény, de rendes munkájuk. Egy délelőttöt ültem ott. Mindenről tájékoztattak, és elmondták, miben kérik segítségemet. Elemi és polgári magyar iskolák, nyaraltatások, tanító-kérdés, fénykép, propagandaanyag és egyebekben ígértem a közvetítést. Egy magyarországi tájfotografiájuk nincs, de kaptak régebben egy Scitovszky¹⁴ képet. Ezt azonban, mert egyedül lógott, első alkalommal leverték a diákok. Igazuk volt. – Szeretnék nekik könyveket szerezni, képeket, egy gyermeknyaraltatást komolyan megorganizálni.

Az egyesület elnöke igen rendes ember, Dobai Székely¹⁵, az a titkárja is. Nem értik az otthoni differenciákat s hogy mindenkit bolsevistának minősítsenek, aki nem ordítva hazafi.

Egy másik délelőttöt a magyar tanulmányi központban¹⁶ töltöttem, ahol Molnos¹⁷ egyetemi magántanár az igazgató. Ez is erősen dolgozó kis intézmény – a kint tanuló fiatalság szellemi központja.

¹⁰ Kilétere nem sikerült fényt derítenem.

¹¹ Kereskedelmi rádió (fr.)

¹² A Habsburg-ház magyar trónigényének törvényességét, kontinuitását támogató.

¹³ Magyar Ház, Franciaországi Magyar Egyesület (fr.)

¹⁴ Scitovszky János (1785–1866) rozsnói, majd pécsi püspök, 1849-től esztergomi érsek, hercegprímás, a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági tagja. Az esztergomi bazilikát ő szentelte föl 1853-ban.

¹⁵ Dobai Székely Andor (1877–1969) festő, grafikus, karikaturista. Hollósy Simon és Székely Bertalan volt a mestere. Nevét elsősorban könyvillusztrációi (Paul Valéry, Daudet) tették ismertté. 1929-től Párizsban élt, ahol éveken keresztül a Magyar Ház és a Magyar Egyesület elnökeként igyekezett összefogni az ott élő magyarokat és javítani a szociális helyzetükön.

¹⁶ 1927-ben alakult meg Klebelsberg Kunó kezdeményezésére azzal a céllal, hogy elősegítse a magyar kultúra franciaországi terjesztését és a két ország közötti közeledést. Tényleges működését 1928 őszén kezdte meg.

¹⁷ Molnos (Müller) Lipót (1897–1982) irodalomtörténész. A francia nyelvet a budapesti egyetemen és az Eötvös Collegiumban tanulta. A Vallás- és Közoktatási Minisztérium megbízásából szervezte meg a Magyar–francia Egyetemi Információs Irodát, amelynek 1944-ig igazgatója volt.

Láttam, hogy mennyire kínlódnak, hogy néha egy-egy franciára fordított magyar munkát kihozzanak. Monda- és meseirodalmunkról egy igen szép könyvet hoztak ki, és most került kiadásra hat költőnk anthológiája Vörösmarthy (sic!), Arany, Petőfi, Ady, Babits és Kosztolányi. Nekilendültem, és közöltem Molnossal, hogy 3000 P-vel lehetővé teszem egy magyar anthologia kiadását. A XX. század lírai költőinek legjobb verseit szednék össze. Feltételem: csak a legjava legyen képviselve, melléktekintet nincs. Nem akart a fülének hinni – én sem, mert jelenleg inkább csak adósságom van, de hát egye fene. – Annyit osztok szét közcélra, amennyit csak tudok, mert jól esik. Ma oly csekélységgel is jó dolgokat lehet csinálni, az pedig pláne az, ha egy komoly magyar könyv franciául jelenik meg. Az összeg sok, de az érték, amit teremt sokkal több.

Az MTI embere, Ajtay kiváló lelkes ember, de ha így soványszik, hamarosan semmi sem marad belőle.

Pesten ki fogok vasalni 3000 P-t máshonnan is egy-egy könyvre, szegényletes, hogy a francia irodalomban mily gyengén vagyunk képviselve. A kormány évi 50 000 P-vel, ami semmi a budgetben, megoldhatná ezt a kérdést. Fiatal kitűnő idegen írókat egy-két évre meghívna vendégül, csak azt kötve ki, hogy a nyelvet megtanulja. Abból kenyérkereset alakulna ki, később fordítana minden meghívott magától.

Párisban jelentkezett kezemen, lábamon az 1915 óta visszatérő trichophyton¹⁸ gomba-kiütés. 1932-ben Zürichben voltam nyomorultja. Azt hittem akkor teljesen kigyógyultam, sajnos nem. Lahmannhoz¹⁹ akartam menni egy hétre, onnan pár napra Berlinbe. De már Lahmannhoz lázzal és igen rossz kedvvel érkeztem október 16-án. Lahmannkura (sic!) helyett ezt kellett kezelni. Tizennégy nap szobafogság, igen rossz közérzet, kúra nélkül is 4 kg-ot fogytam. A baj erős lelki depresszióval jár. Az idő ragyogó, szép ősz, és ültem a szobában. Ilyenkor hiába minden jajgatás, tehát kizártam a külvilágot, újságot, mindent, nekiültem és 300 oldalt írtam. Emlékek 14 éves koromig. Olvastam is sokat és gondolkoztam. Máskor erre idő úgysem jut. Keserves dolog ez a baj – piszkos a kezelés, deprimáló a hatása. Mellékesen az is kiderült, hogy 80%-kal több a sav bennem, mint kellene – ez egy hosszú, szigorú diétát jelent. Nekem egészen szokatlan is, hogy a magam egészségével törődjek. Pedig Drezda és környéke szép és gyönyörű lett volna egészségesen, egy hét szabadság.

(közreadja: Vasas Géza)

(Folytatjuk)

¹⁸ A bőr gombás fertőzése (gör.)

¹⁹ Hans Heinrich Lahmann, aki nagy valószínűséggel Johann Heinrich Lahmann (1860–1905), az Európa-szerte ismert orvos fia. Továbbvitte apja szanatóriumát és az ott alkalmazott gyógymódot, amely kizárta a gyógyszerek használatát.